

mačimi primeri in da je nekoliko nerodno oblikovano. Zlasti motijo šumniki v mastnem tisku, vrinjeni v kurzivne citate, in oblikovalska odločitev, da fotografije in arhitekturni krokiji niso postavljeni med samo besedilo, ampak moramo za njimi brskati na koncu knjige.

Nataša Toplišek

Gregor Tomc: Geni, nevroni & jeziki. Duševnost kot flogiston sodobne kognitivne znanosti? Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2011. 365 strani (ISBN 978-961-235-441-1), 21,40 EUR

Tomčevo najnovejše delo z naslovom *Geni, nevroni & jeziki: Duševnost kot flogiston sodobne kognitivne znanosti?* je poskus avtorjeve osmislitve njegovega dvajsetletnega teoretskega raziskovanja, v zadnjih časih predvsem na področju t. i. kognitivnega družboslovja. Avtor želi skozi delo utemeljiti nujnost interdisciplinarnega pristopa h kognitivnim znanostim ter iskanja konvergence med naravoslovnimi in družboslovnimi znanostmi in tako doseči novo teoretsko paradigmo, ki bo omogočila vsa nadaljnja specialistična raziskovanja. Prizadeva si za redefinicijo tako družboslovne kot sodobne kognitivne znanosti, kar bi posledično lahko omogočilo nove teoretske nastavke, s katerimi se bo družboslovje osnovalo v kognitivni znanosti.

Delo, ki je sestavljeno iz sedmih poglavij, skuša z zanikanjem delitve na mehke in trde znanosti, z odvzemom hegemonске vloge možganov v kognitivni znanosti ter z iskanjem alternativnih odgovorov o opredelitvi samega pojma in teorije duševnosti osvetliti pomembnost interdisciplinarnega raziskovanja socioloških pojavov. Z relativizacijo središčne vloge možganov/duševnosti in antiredukcionišnim odnosom do raziskovanja duševnosti Tomc kljubuje tako sami kognitivni znanosti kot temelju zahodne misli in njenih socialnih institucij, ki možgane postavijo za središče telesa in sam sedež duševnosti kot materialnega pojava. Z besedami avtorja (str. 12,13):

Naša samoumevna predstava o živalih nasploh in o človeku posebej je skratka ta, da smo bitja z duševnostjo in da je duševnost instanca, ki nas vodi skozi življenje. [...] To, kar je v resnici zapleten proces v človeku in v intersubjektivnem prostoru ljudi, skušajo kognitivni znanstveniki locirati v en organ v telesu, da pa bi ohranili naravoslovno digniteto svojega raziskovanja, morajo duševnosti pripisovati materialnost. [...] Duševnost je v tem pogledu zadnji ostanek duše v znanosti o človeku in zadnje pribežališče religijskega mišljenja za kognitivne znanstvenike, ki zagovarjajo takšno stališče.

Tomc že na samem začetku duševnost opredeli kot virtualen, relacijski pojav, ki torej ne gnezi v enem organu bitja, ampak je zgolj jezikovni koncept, ki obstaja v okolju bitja, kot ozadje, glede na katero se bitje obnaša. Ta njegova temeljna ugotovitev pa skozi celo knjigo ostaja vodilni motiv, katerega skuša utemeljevati skozi štiri osrednja vsebinska poglavja.

Tako v prvem delu svojega razmišljanja zavrne kartezijanski pogled na dojemanje biti subjekta kot misleče stvari in njegovo posledico ter zavrnitev možnosti o posedovanju duševnosti pri ostalih živalih; zagovarja idejo o doživetjih kot tistih lastnostih živali, na temelju katerih se te razlikujejo od nežive materije. Doživljanje je kognitiven proces, s katerim se vzpostavlja življenjski svet živali, na podlagi katerega si te pripisujejo pomen za sebe in tako vzpostavijo smiselno delovanje z vidika preživetja. Vzporedno z evolucijskim razvojem doživljanja pa se razvija tudi mišljenje kot vezivo, ki daje vsem zaznavam smisel in tako vzpostavlja bitje kot smiselno celoto subjektivnih doživetij. Mišljenje kot vzročno-posledično povezovanje ikonskih

in simbolnih reprezentacij, ki pri bitju glede na način *mišljenja dražljajev* zrcalijo raven njegove kompleksnosti, deluje kot učenje na treh ravneh – genetski, nevronski in jezikovni – ter posledično ustvarja spomin, ki se oblikuje skozi interakcijo zaznave, doživetja in učenja.

Tomc, ki se pri eksplikaciji konstrukcije spomina zadržuje predvsem v Husserlovi terminologiji, spomin naših zaznav in mišljenj, ki mu v vsakdanjem jeziku pravimo spominjanje in načrtovanje, razvrsti v štiri razvojne stopnje, ki odražajo zmožnosti bitja: predzavedni, nezavedni, zavedujoči se in zavestni spomin.

Na podlagi genskega, nevronskega in jezikovnega informacijskega sistema, ki torej generirajo mišljenje in posredujejo štiri zgoraj omenjene tipe spomina, avtor v naslednjem poglavju skuša precizirati potek komunikacije znotraj bitij in med njimi. Vloga t. i. biokomunikacije je, da bitje popredmeti dražljaje iz zunanjega okolja (čemur pravimo avtostimulacija) in da določena bitja seznanijo druge s svojimi lastnimi doživetji (kar pa imenujemo alterstimulacija). Avtostimulacijo tako bitje vzpostavlja z notranjim jezikom, alterstimulacijo pa z zunanjim. Na tem mestu se avtor prvič sooči s pojmom duševnosti, za katero je po njegovem nujno potreben jezik v pravem pomenu besede. Jezik kot sestav semantike in sintakse je tisti, ki omogoča, da si določena bitja – ljudje – predstavljajo tako svoje duševno stanje, kot se zavedajo tudi duševnosti drugih, kar pa je predispozicija za obstoj teorije duševnosti.

Teorija duševnosti je tako opredeljena kot vživljanje vase in druge, vendar avtor poudarja, da tudi če živali nimajo zavestnega odnosa do duševnosti, to ne pomeni, da same duševnosti ne posedujejo, kar je ideja Descartesa. Nasprotno, Tomc trdi, da imajo duševnost vse živali, vendar pojmovni jezik ljudem omogoča razvoj zavesti, s čimer se pri človeku razvije miselno prepričanje, »da smo bitja sestva z določenimi značjskimi potezami in prepričanju o svetu ter da imajo podobne lastnosti tudi druga bitja iste vrste. Ta zmožnost [pa] se prvič pojavi pri ljudeh, [saj so] kulturno orodj[a], ki teorijo duševnosti vzpostavlja[jo], [...] človeški jeziki« (str. 266).

Tako se govornji jezik postavlja kot kriterij normalnosti v človeških družbah, katerega se učimo z imitacijo in izkustvom. Učenje, ki je opredeljeno kot kognitivni proces, ki posameznika prilagaja na iztočnice iz okolja, v katerem živi, je tisto, ki torej povezuje posameznika z okoljem. Posameznik je pri avtorju razumljen kot analitični konstrukt, kot akter z notranjimi občutenji in čustvovanji, ki jih ta lahko z mišljenjem povezuje z ozadjem, kar pa posameznika nujno transformira v osebo. Oseba, ki se torej oblikuje v interakciji z ozadjem, je konkretni posameznik v prepletu z razmerami delovanja in obnašanja, ki se jih je ta naučila prepoznavati in ki so iztočnice za njeno obnašanje.

Tomc se v delu sprašuje tudi o stopnji avtonomnosti osebe glede na človeško skupnost, v kateri živi. Njegova ugotovitev je, da se človek lahko definira kot semiautonoma bitje, kar pomeni, da lahko posamezniki kot deli skupnosti delujemo neodvisno, a zunaj celote ne bi mogli preživeti in se v prvi vrsti sploh vzpostaviti kot človeška bitja. Kot pravi, je naša narava, da delujemo kot semiautonomi akterji, ki smo omejeni le s pogoji ozadja, ki jih ustvarjamo skupaj z drugimi pripadniki socialne situacije. Da pa bo ta naša »narava« v popolnosti lahko izražena, je po mnenju avtorja potrebno novo razumevanje vseh metaforičnih konstruktov (nacionalizem, religija, rasizem, razredna ideologija), ki se jim pripisuje pretirana vloga v socialnih situacijah in ki nas silijo k iracionalnemu socialnemu obnašanju. Ko bo ta točka dosežena, bo po mnenju Tomca konec neke faze v kulturnem razvoju človeka. Konec bo vseh ideologij.

Z razumevanjem vloge možganov kot le enega izmed organov s določeno posredniško funkcijo in pojasnjevanjem kompleksnosti konstitucije bitij, ki morajo postati temeljna enota opazovanja, Tomc tako po eni strani presega še vedno obstoječi dualizem med naravo in kulturo, posameznikom in skupnostjo ter telesom in duhom ter se mu zoperstavlja, po drugi strani pa dopušča binarizme biološkega spola in zanika razumevanje nastanka (spolnih, starostnih) razlik šele v socializacijskem procesu. Neposredno in brez zadržkov se sooča s tematikami, ki veljajo za nadvse »delikatne« v sodobnem družboslovju in na ogorčenost skorajda celotne

stroke. Problem te vidi v negnezdenju v biologiji in oblikovanju poljubnih *teorij*, ki izvirajo iz izrekanja politično korektnih mnenj in vrednot demokratične politične skupnosti, ter v abstraktni in neprecizni znanstveni terminologiji. Tomc se s takšno teoretsko držo izkaže za enega nadvse redkih slovenskih družboslovcev, ki postavljajo pod vprašaj obstoječe paradigme v stroki in resnično poskušajo nekaj novega. Nekaj, kar bi morda res lahko vodilo v produkcijo drugačnih družboslovnih razumevanj pojavov sveta ter tako preseгло trenutno stanje ohranjanja statusa quo in torej le reprodukcijo obstoječih idej.

Tina Kogovšek

Frane Adam, Valentina Hlebec, Matic Kavčič, Maja Mrzel, Darka Podmenik, Tonka Poplas Susič, Danica Rotar Pavlič, Urša Lamut, Igor Švab: Kvalitativno raziskovanje v interdisciplinarni perspektivi. Ljubljana: Inštitut za razvojne in strateške analize, 2012. 194 strani (ISBN 978-961-92399-7-1), 18 EUR

Monografija *Kvalitativno raziskovanje v interdisciplinarni perspektivi* več avtorjev in avtoric z različnih področij (kot napeljuje že naslov), pretežno pa s področij sociologije in medicine, izhaja iz dejstva vedno večje popularizacije in veljave uporabe kvalitativnih metod na različnih področjih v zadnjih nekaj desetletjih. Te metode so se začele uveljavljati tudi v vedah, posebej naravoslovnih, kjer v preteklosti niso bile (povsem) pripoznane kot legitimne in ustrezne za njihove raziskovalne namene. Ravno iz ugotovitve raziskovalcev in raziskovalk različnih profesionalnih provenienc o razširjenosti teh metod ne le v družboslovju in humanistiki, pač pa vedno bolj tudi v naravoslovju se je porodila potreba po pričujoči monografiji. Ta po eni strani poskuša narediti zgodovinsko refleksijo uporabe kvalitativnih metod, s poudarkom na slovenskem prostoru, po drugi strani pa tudi pregled stanja stvari na področju, tako v raziskovalni kot pedagoški sferi, in obetov za prihodnost tovrstne metodologije. Avtorji Frane Adam, Darka Podmenik in Matic Kavčič tako naredijo širok zgodovinski pregled in oris trenutnega stanja uporabe kvalitativnih metod, predvsem v slovenskem družboslovju. Pri tem obravnavajo tako njihovo aplikacijo na različnih vsebinskih temah (kot je pregled različnih raziskav, ki so bile narejene predvsem na področju sociologije, kulturologije oz. kulturnih študij ter socialnega dela) kot tudi epistemološka in metodološka premissljevanja. Slednja so razmeroma redka in zato toliko bolj dragocena. V tem smislu je tudi pričujoča monografija pomemben prispevek, saj kar nekaj poglavij obravnava epistemološke in metodološke teme. Omenjeni trije avtorji v pregled vključijo tudi prisotnost obravnave kvalitativnih metod v študijskem procesu na slovenskih univerzah. Ugotavljajo, da v slovenskem prostoru nedvomno obstaja trend naraščanja prisotnosti kvalitativnih metod, ki ga ocenjujejo kot pozitivnega. Po drugi strani pa se še vedno kaže pomanjkanje sistematičnega arhiviranja in s tem razmeroma šibko dostopnost gradiv iz tovrstnih raziskav tako akademski kot širši javnosti.

Podoben zgodovinski pregled za področje medicine naredi Danica Rotar Pavlič. Iz njega je moč razbrati, da so se v primerjavi z družboslovjem kvalitativne raziskave v večji meri začele delati z nekaj časovnega zamika (čepprav so bile prve narejene že v 70. letih prejšnjega stoletja), da pa so danes že legitimen in razmeroma razširjen pristop tudi v naravoslovju. V primerjavi z družboslovjem pa so kvalitativne metode v medicini vendarle še v večji meri »pomožne« metode, ki služijo kot uvod ali dopolnilo »glavnim«, kvantitativno usmerjenim raziskavam. Spodbudno je, da tudi znotraj tega področja že obstaja zavedanje o večji vrednosti raziskav,